

O MĂRTURISIRE DE CREDINȚĂ PENTRU CHIȘINĂU (interviu cu scriitorul Vladimir Beșleagă)

– Dle Vladimir Beșleagă, la Conferința „Identitățile Chișinăului”, unde ați vorbit despre orașul postbelic văzut de un adolescent coborât de la Mălăiești, ați amintit că sunteți orășean de vreo 60 de ani. Ce înseamnă pentru Dvs. să fii chișinăuian și în ce măsură identitatea urbană V-a marcat ca scriitor?

– Vreau să-ți spun, dragă Alexandre, că Chișinăul era al treilea dintre orașele pe care le văzusem. Primul a fost Tighina dintre războaie, apoi Odesa de după asediul mare. La Odesa am văzut marea, marea despre care auzisem numai. Și apoi, în 1947, m-am întâlnit cu Chișinăul postbelic, coborând de la Mălăiești, după cum spui dumneata. Prizonierii degajau ruinele orașului. Neamțul cu care vorbi tata avea ochii albaștri. Peste tot ruși, evrei. Da-a-a... Trei ani mai târziu, în 1950, am devenit student. Era pe atunci o hartă a Republicii Sovietice Socialiste Moldovenești cu cele mai importante localități pe ea. Și hotarele localităților erau marcate într-o scară anume. Pe harta aceea satul meu era mai lățit, mai întins, mai mare decât Chișinăul. Și aveam un profesor, îi spunea Chiroșca. Nu mai știu ce discutam noi despre oraș, sat, și eu îi zic: „Ce-i cu Chișinăul ista, un sat mai mare, nu-i cine știe ce”, iată...

Acuma, dacă m-a marcat? cum ziceai dumneata. Cu viața de oraș m-am obișnuit foarte greu și foarte târziu. Eram crescut la țară. Acolo mi-am petrecut toată adolescența, începutul de tinerețe. Venit la Universitate la 19 ani, eram de acu format și nu puteam să mă acomodez acestui oraș. Și ziceam, printr-o metaforă care spune multe, că toate visele mele se desfășurau la mine acasă, nu la Chișinău. Abia peste vreo 30 de ani am început să am vise legate de orașul Chișinău. Orășenizarea mea, profundă, ființială s-a produs greu, târziu. Ca să încheiem capitolul acesta, vreau să-ți spun că sentimentul meu de ființă formată la sat, unde era mult aer, era orizont, era libertate, acest sentiment este legat de faptul că tot ce consuma familia mea era produs în gospodăria noastră. Eu, când veneam cu tatăl meu la oraș, și mă uitam cum umblă aștia și trăiesc din bucate de la piață, din cumpărat... La noi se considera că atunci când te duci tu să cumperi, să cauți de la cineva și nu ai al tău, înseamnă că ești vai de capul tău de sărac. Trebuia să ai ale tale de toate, să crești, să cultivi, să semeni. Să

ai vacă, să ții păsări, să nu umbli să cumperi, numai sărmanii și leneșii se duc și cumpără. Consideram atunci că orășenii nu sunt oameni reali, întregi, socoteam că ei sunt oameni mai mult artificiali. Eu eram ars de soare, eram voinic, iar ei erau niște piperniciți, niște slăbănogi, uite asta... Să-ți spun că, recent, am citit un eseu al lui Petre Țuțea, care spune că la noi, la români, țărănimea a îndeplinit misiunea aristocrației din țările europene. Țărănimea a exersat spiritul aristocrat, demn, deschis. Auzi ce spune Țuțea! Ca atare, dacă m-a marcat? sigur că m-a marcat!

– Scriitorii basarabeni postbelici, ca și alți artiști de la noi, s-au format la cultura română și universală mai ales la Chișinău. Tensiunea culturală șaizecistă, care în Basarabia a generat o remarcabilă generație de oameni de cultură, are valențe urbane. De ce totuși textele poezilor și prozatorilor noștri, sub aspectul lor tematic, sunt, de cele mai multe ori, „rurale”?

– Aici e o chestie delicată. Vezi, dumneata, Alexandre, generația anterioară celei din 1960, cea cu școli, cu facultăți în România Mare, a avut de suferit după război. Au fost puși sub teascurile realismului socialist, așa că nici după ce a murit Stalin nu mai puteau scăpa de clișeele proletcultiste. Teroarea jdanovistă și frica aceea li s-au încuibat în oase. Doar Andrei Lupan și-a făcut *mea culpa*. Ceilalți au tăcut. Șaizecistii au început după 1956, după acel congres de condamnare a stalinismului. Însă de-acu în 1959 partidul organizase o campanie de nimicire a lăstarilor conștiinței naționale. Și scriitorii au mocnit până în 1965, când au explodat la congresul de pomână al Uniunii Scriitorilor. A fost o revoltă a intelectualității de creație. Și iată în siajul acesta, ca să zic așa, au apărut acele cărți care au rezistat timpului. Acea liberalizare a dat multora forță de creație și de rezistență culturală. Deci, asta-i.

Și acum să revenim la nuanțele de ruralism și citadinism. Vezi, dumneata, toți autorii noștri, toți cei care au constituit această generație aveau rădăcinile la țară. Iar sursa de inspirație a unui creator este copilăria și adolescența, sursa de creație este bazinul biografic, experiența lui de viață. Generația aceasta nu a avut, practic, intelectualitate urbană. Poți să inventezi orice, dar dacă nu recurgi la propria ta

experiență de viață n-ai cum fi nici convingător, nici autentic. Și încă, mai toți scriitorii care s-au manifestat în generația aceea începeau cu literatura pentru copii. Pe urmă evoluau. Vieru, dacă nu avea el norocul să citească *Arici-pogonici*, *Cravata roșie*.. revistele celea românești, nu se realiza în veci. Și cărțile lui au apărut ca o explozie de naturalețe, de autentic.

A fost oare ludicul punctul de pornire pentru șaizeciști?

– Da, da, au pornit de la jocul inocent al copilăriei spre problemele mari, de la fericirea universului ludic spre problemele general umane și naționale.

– Totuși, are oare Chișinăul o literatură de factură citadină, așa cum a teoretizat-o Camil Petrescu în „Însemnele noi ale romanului modern”? Cine sunt scriitorii de inspirație urbană?

– Literatură de inspirație urbană s-a scris în interbelic, inclusiv la Chișinău. Sulacov, Dolenga, Alexandru Robot. „Music-hall”, romanul lui Alexandru Robot, este unul de mare clasă. Eu când am venit la studii la Chișinău, prin 1951, apăruse și romanul celalalt al lui Emilian Bucov, „Cresc etajele”, era despre Chișinău, niște personaje bizare, aiureală, carte scrisă la beție. Dar a fost un eveniment surprinzător, nu era nici o carte așa de voluminoasă, toate celelalte cărți erau subțiri. Adam a scris ceva, dar minciunos. Istru... Acum, eu cred că printre primii autori citadini postbelici a fost Busuioc, cu siguranță. Deși acțiunea din „Unul în fața dragostei” se desfășoară undeva la țară, însă viziunea este integral citadină. Ceilalți n-au avut treabă. Ciobanu, tot cu eliberarea. Lipcan, cu „deșteptarea”... Revoluționarisme, ilegalisme, aiurisme. Nu, nu era prezent Chișinăul în literatura postbelică. Era absent, fiindcă era străin. Orașul era pentru noi străin. Asta e. Mai târziu, când a început să publice Marinat, orașul a intrat în raza de observație sau de investigație a scriitorilor, mai târziu, da...

– În Chișinău avem un patrimoniu construit unic în Basarabia, astăzi lăsat de izbeliște. Proiectat și administrat de ruși, însă edificat de constructori moldoveni. Cum credeți, am reușit oare noi să ne asumăm cultural acest patrimoniu? Ne reprezintă oare acest patrimoniu? Care este, în accepția Dumneavoastră, spiritul Chișinăului?

– Uite, hai s-o luăm mai de departe. Prin 1979 eu am avut ocazia să călătoresc, pentru prima dată, în

România. Am fost la București, Iași, am văzut mai multe orașe. Iar la Câmpulung Moldovenesc am vizitat Muzeul „Arta Lemnului”, care pentru mine a fost o revelație. Muzeul deține o colecție bogată de unelte din gospodăria țărănească, toate confecționate fără a folosi un cui de fier, totul din lemn, până și oloinița, carul. Asta e. Civilizațiile rurale sunt civilizațiile lemnului. Am impresia că noi suntem încă sub imperiul acestei civilizații rurale. Iar orașul ne este străin. Cum spuneai și dumneata, a fost construit de Imperiul Rus în scopurile lor geostrategice, comerciale, și nu ca să reflecte, să conserve spiritul locului. În interbelic românesc construcția temeinică a fost cea culturală: alfabetizarea populației – care, după ruși, era cvasianalfabetă –, edificarea școlii naționale, a instituțiilor culturale (Facultatea de Teologie, Conservatorul, Teatrul Național, Radioul, reviste, cărți, monumente etc.). S-au construit vile urbane în diverse stiluri: neoromânesc, modern... Venit la Chișinău, eu eram impresionat de strada unde se află Universitatea și șirul ăsta de vile de o frumusețe deosebită, niște bijuterii... Cred că Bernardazzi a reușit să exprime spiritul locului. La Universitate, când aveam timp liber, mergeam spre lacul din Valea Morilor. Acolo unde acum e monumentul lui Ion și Doina Aldea-Teodorovici, erau niște fundații dărămate. Pe urmă am aflat că pe acel loc a existat un Institut Social Român, construit după proiectul unui mare etnolog. Sigur că da, conceptul de conservare a memoriei orașului este unul complex. Dar, hai să vedem în ce măsură societatea își asumă această memorie, acest patrimoniu. Să-ți aduc un singur exemplu. Lucram funcționar la Uniunea Scriitorilor. Iar la primărie era un oarecare Lebedev, un arhitect-șef. Și tocmai atunci se proiecta acea șosea de dincolo de Bâc, actuala Calea Basarabiei. Și ea urma să treacă peste biserica Sfinților Împărați Constantin și Elena. Și atunci, împreună cu scriitorii mai în vârstă, care cunoșteau istoria locului, am mers la primărie, apoi pe șantier, iar la primărie și tot așa până au deviat strada. Și iată a rămas biserica. Azi scriitorii nici că au inițiative, nici că au idei de acest fel. Hai să-ți mai spun un lucru. Recent am editat o carte – „Voci sau dublu suicid din zona lacurilor”. Toată acțiunea se desfășoară în Chișinău. Cartea aceasta a fost editată în variantă print și audio-book de Oficiul Europei Libere. Personajul central este un scriitor bătrân care, în perioada de tranziție, a fost nevoit să se retragă din centrul orașului, unde avuse un apartament, la periferie și acolo își găsește

sfârșitul, la marginea orașului. Un scriitor, un intelectual nu mai are forța sau norocul să se mențină. Este aruncat la periferie, la periferia timpului. Ăsta-i destinul. Așa că ceea ce face societatea pentru ocrotirea și conservarea monumentelor, acțiune în care ești și dumneata antrenat, este un lucru mare, binevenit și binecuvântat. Uite, am o sugestie. Casa familiei Sainciuc – oameni de mare cultură, oameni rari – să fie declarată monument cultural și istoric, să fie restaurată și conservată cu tot cu curte. Ăsta-i spiritul locului, Glebus Sainciuc, Valentina Rusu-Ciobanu și casa lor cu tot cu curte.

– Este o idee excelentă, potrivită pentru planificarile de conservare a orașului de jos, a zonei Chișinăului medieval, actualmente rămas doar în straturi arheologice. Și atunci am putea oare vorbi despre un profil individual al orașului? Este oare Chișinăul un oraș cu identitate?

– Nu, nu cred că Chișinăul este oraș cu identitate. Arhitectural, nu cred că este. Are zone, clădiri, situri, nu-știu-ce, un patrimoniu care trebuie conservat, restaurat... Poate dacă orașenizarea noastră s-ar fi întâmplat mai din timp, am fi imprimat și noi, populația autohtonă, un profil care sa-i dea, cum zici dumneata, o identitate. Să zicem, la Iași, acolo s-au păstrat case de pe vremuri, palate boierești, ele dau culoare, parfum istoric. La noi, dacă au fost atâtea schimbări, distrugerii, ruși, evrei, nații diferite, cosmopolitism sovetic... Uite, bisericile s-ar putea să prezinte individualitate, să fie în continuitatea tradiției noastre culturale. Ai văzut, dumneata, ce frumos s-a înălțat la Buiucani Catedrala Sfinților Apostoli Petru și Pavel? Și-apoi, viața culturală a orașului este una tot mai mult românească. Sunt editate cărți, multe cărți, se scrie muzică bună, sunt vernisate atâtea expoziții, se produc festivaluri de teatru, cinema, muzică clasică, jazz. Spiritualitatea românească conturează tot mai pronunțat individualitatea Chișinăului, da.

– Tocmai ați dat formă unei identități în devenire a Chișinăului. Noua paradigmă culturală poate că va iradia sentimentul de acasă în acest oraș despre străinătatea căruia ați vorbit anterior. Însă relația noastră cu orașul are mai multe antecedente neclarificate. Cât de „ascuns” mai rămâne

pentru Dumneavoastră Chișinăul? Cu ce teme ați deschide o istorie secretă a orașului de pe Bâc?

– O istorie secretă? Știu eu!? Să zicem așa, prin 1980 a fost publicată cartea lui Dumitru Moldovan intitulată „Haiducul Tobultoc”. Tobultoc, oltean de origine, a avut o viață eroică și un sfârșit tragic. Prin 1832 ohranca țaristă l-a prins, l-a bătut cu biciuri cu plumb la capăt și l-a executat în Piața Fânului, acolo unde este stadionul ăsta în ruini, mai la vale de căminele Universității. Și ortacii lui Tobultoc au luat corpul lui neînsuflețit și l-au înmormântat. Știi, dumneata, unde? Între niște stejari care creșteau acolo pe unde se află acum Mitropolia Basarabiei...

– E un stejar de vreo 200 de ani acolo, la intersecția străzilor Șciusev și 31 August, poate e chiar Stejarul lui Tobultoc?

– ...și ar fi interesant să se caute osemintele lui Tobultoc și să fie reînhumate...

S-o luăm și mai adânc, să ne amintim că pe la 1806, în timpul războaielor ruso-turce a ajuns la Chișinău Anton Pann, copil fiind, cu maică-sa. Anton Pann, autorul poeziei „Deșteaptă-te, române!”, care a devenit imnul României. Să vezi! Și tot așa din legendele orașului am auzit de la moș Pimen, tatăl Argentinei Josu, bun vinificator și povestitor, despre existența unor galerii subterane. Orașele mari au misterele lor. Chestii-parachestii...

– Orasul de sub oras rămâne încă marele anonim. Urmează să-l descoperim arheologic sau să-l construim literar ca reflex al lumii noastre interioare, acolo unde se întâlnește mitul, ficțiunea și realitatea. Maestre Vladimir Beșleagă, care ar fi, în viziunea Dumneavoastră, cea mai utopică idee reală pentru Chișinău?

Utopică... și reală... He-he-he... Ți-o spun numai-decât, dragă Alexandre. Ar fi să ne înscriem candidatura și să câștigăm competiția pentru titlul de capitală culturală europeană. Asta-i ideea și ținta identitară a Chișinăului românesc. Și punctum!

– În acest registru care iese din comun, Vă mulțumesc pentru preaplinul mărturisirii de credință pentru Chișinău.

Alexandru CORDUNEANU